

MECANISME INTERNAȚIONALE DE GARANTARE A DREPTULUI LA ÎNVĂȚĂTURĂ

NICHITA Rodica, lector universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

***Abstract :** Human Right to education is governed in - a variety of international documents. Each ONU document on human rights, contains rules which relate to the right to education. Formation of the international law of human rights, based on rules of national law and in particular of constitutional rules, correlation and their interaction are widely described in the literature. As a result of this interaction, the fundamental ideas of the right to education are evolving and the state assumes more and more obligations in education, developing new forms of defense, the right to education.*

***Cuvinte cheie:** Drept, dreptul la învățătură, progres, educație, instruire, demnitate, drepturile omului, tratat, convenție, libertate, discriminare, universal, responsabilitate, dezvoltare, oportunitate, concept, drept fundamental, toleranță, obligație.*

***Keywords:** right, the right to education, progress, education, training, human dignity, human rights, treaty, convention, freedom, discrimination, universal responsibility, development opportunity, concept, fundamental, tolerance, liabilities.*

Structura (construcția) teoretică a dreptului la învățătură este reflectată într-un număr mare de acte internaționale și constituții în vigoare. Istoria ne arată că, inițial, acest drept a fost inclus, într-un mod oarecare, în legislațiile naționale, și, doar mai târziu (la mijlocul sec. XX) principiile și normele acestui drept au fost incluse în acte juridice internaționale. Formarea normelor dreptului internațional al dreptului omului, având la bază normele dreptului național (și, în primul rând, celui constituțional), corelația și interacțiunea lor sunt pe larg descrise în literatură. Ca rezultat al acestei interacțiuni principiile dreptului la învățătură sunt în continuă dezvoltare, statele își asumă tot mai multe obligațiuni în domeniul învățămîntului apar noile forme de apărare.

Dreptul omului la învățătură este reglementat într-o multitudine de documente internaționale. Practic fiecare document ONU, dedicat drepturilor omului, conține norme ce se referă la dreptul la învățătură. Putem spune că dreptul la învățătură a devenit o normă obligatorie și convențională pentru dreptul internațional. Însă, datorită deosebirilor (divergențelor) prezente în unele state în ce privește modul de abordare a drepturilor omului de prima și cea de-a doua generație, conținutul dreptului la învățămînt uneori nu este reflectat pe deplin în acte internaționale universale. În linii generale,

documentele internaționale determină garanțiile învățământului primar gratuit deplin, asigură apărarea împotriva discriminării, cât și stabilesc obligațiile (atribuțiile) statului la realizarea cerințelor corespunzătoare față de individ. Suntem de părere că dreptul la învățatură este reglementat mai detaliat de dreptul internațional decât de alte drepturi atât de prima cât și de cea de-a doua generație.

Este de menționat că datorită (complexității) dreptului la învățatură nu există un document internațional care ar reglementa toate relațiile sociale legate de realizarea acestui drept. Din acest motiv, pentru definirea conținutului dreptului analizat prin prisma dreptului internațional este necesar a studia un număr mare de declarații și convenții. Mai mult de cât atât, o parte substanțială a (atribuțiilor) statului este stabilită de dreptul internațional și, din acest motiv, scopul studierii reglementării internaționale a dreptului la învățatură va fi căutarea a celor componente ale dreptului la învățatură care au devenit standarde internaționale și care sunt ocrotite de dreptul internațional.

Printre primele acte internaționale de tip universal, care reglementează dreptul omului la învățatură este Declarația universală a Drepturilor Omului din 1948¹. Articolul 26 al Declarației proclamă dreptul fiecărei persoane la învățatură, stabilește că învățământul trebuie să fie gratuit și obligatoriu, cel puțin în ceea ce privește învățământul elementar (primar) și general, iar învățământul profesional și cel superior trebuie să fie accesibil tuturor. Acest articol prevede că învățământul trebuie să urmărească dezvoltarea deplină a personalității umane, și întărirea respectului față de drepturile omului, să promoveze înțelegerea, toleranța, prietenia între toate popoarele și toate grupurile rasiale sau religioase, de asemenea stabilește și dreptul prioritar al părinților în alegerea felului de învățământ pentru copiii lor minori. Și, într-un câț „catalogul drepturilor omului, proclamat în Declarația universală a Drepturilor Omului a fost prezentat drept ideal comun spre care ar trebui să tindă toate popoarele și toate națiunile” - drepturile reglementate în Declarație și, în special, dreptul la învățatură reprezintă, pe lângă toate, un standard internațional universal important. De aici rezultă că dispozițiile Declarației Universale a Drepturilor Omului privind dreptul la învățatură, sunt de fapt, standarde minime garantate ale raportului dintre personalitate și stat, între societate și alți indivizi în domeniul învățământului, care urmează a fi realizate înafara oricăror condiții.

Declarația Universală a Drepturilor Omului reglementează într-un spectru larg atât principiile de accesibilitate a tuturor la învățământ cât și participarea statului la acesta. În ce privește principiul liberei alegeri a felului de învățământ, atunci acest principiu este determinat în Declarația Universală a Drepturilor Omului prin formula: „părinții au dreptul de prioritate în alegerea felului de învățământ pentru copiii lor minori”. Prin aceasta, Declarația universală a Drepturilor Omului creează elemente de bază pentru dezvoltarea ulterioară a dreptului la învățatură, creează bazele legislației naționale și a celei internaționale.

Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale din 1966 acordă o deosebită atenție dreptului la învățatură.² Articolul 13 proclamă că drept scop principal în domeniul învățământului este realizarea unor astfel de măsuri care ar permite ca învățământul să fie accesibil și calitativ. În primul rând, statele-participante la prezentul Pact, trebuie să tindă spre introducerea învățământului gratuit la toate etapele – de la învățământul elementar (primar) (care trebuie să fie obligatoriu și accesibil tuturor în mod gratuit și necondiționat) și până la învățământul superior). Statul creează baza juridică și materială pentru dezvoltarea instituțiilor de învățământ de orice nivel și tip, asigură îmbunătățirea continuă a condițiilor de muncă ale învățătorilor și a burselor satisfăcătoare pentru studenți. Pactul stabilește necesitatea garantării unui acces egal și deschis la învățământ. Mai mult ca atât, Pactul stabilește că statele-participante la Pact se angajează să respecte libertatea părinților de a alege pentru copiii lor instituții de învățământ conforme cu normele minimale pe care le poate prescrie sau aproba statul în materie de învățământ (educație) și de a asigura educația religioasă și morală a copiilor lor.

Aparent, Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale examinează dreptul la învățatură ca fiind „un lucru pozitiv”, stabilind obligațiile și îndrumările pentru sistemele naționale de învățământ. Însă în acest Pact și-au găsit reflectarea toate cele patru principii ale

---

¹ Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată la New York la 10.12.1948, ratificată prin Hotărârea Parlamentului RM nr. 217- XII din 27.07.1990, în *Tratate Internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998)*. Ediția oficială (în continuare *Tratate internaționale ...*), vol. I, Chișinău, 1998, p. 11-18.

² Pactul Internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale din 16.12.1966. *Tratate internaționale, 1998, volumul 1, pag. 18 (În vigoare pentru Republica Moldova din 26.04.1993)*.

dreptului la învățatură. Reglementarea complexă a dreptului la învățatură (fiind cel mai voluminos articol comparativ cu celelalte articole din Pact), cerințele prescrise față de state-participante în domeniul învățământului și sistemul de control de realizare a lor – toate acestea caracterizează Pactul ca fiind principiul de bază al oricărui sistem de învățământ din lume. Temelie pentru acest drept îl constituie articolul 13 care prevede că: „Statele-participante la prezentul Pact recunosc dreptul pe care îl are oricare persoană la învățatură (educație)”, de aici rezultă obligațiile ulterioare ale statelor-participante. Prin această formulare statele nu doar garantează fiecărei persoane dreptul la învățatură prin realizarea sarcinilor ce le-au revenit, ci recunosc existența acestui drept și în afara activității statale – adică reprezintă componentul negativ al dreptului la învățatură.

Nu putem fi de acord cu acei autori care consideră că Pactul Internațional cu privire la Drepturile Economice, Sociale și Culturale nu stabilește nemijlocit obligații legale existente, deoarece dreptul la învățatură se referă la grupul drepturilor sociale, economice și culturale, care depinde de prezența resurselor materiale în stat. Și, necătfind la faptul că, articolul 2 al Pactului internațional stipulează că fiecare stat-participant se angajează să garanteze „exercitarea deplină și treptată” a drepturilor recunoscute în acest Pact, statul nu poate împiedica exercitarea libertății individului în domeniul învățământului sau să admită în acest domeniu orice tip de discriminare.

Este evident că fiecare din cele patru principii ale dreptului la învățatură și-au găsit reflectare în Pact. Dintre toate documentele internațional prin care se reglementează dreptul la învățatură Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale pe deplin descoperă conținutul și particularitățile acestui drept.

Cu toate că Pactul nu prevede un careva organ de control specializat, Consiliul Economic și Social al Națiunilor Unite în anul 1978 a creat un Grup de lucru în scopul realizării prevederilor Pactului internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, iar în anul 1985 acest Grup a fost reorganizat în Comisie cu privire la drepturile economice, sociale și culturale. Această structură reprezintă un organ auxiliar permanent al Consiliului în atribuțiile cărui intră examinarea permanent a problemelor ce țin de realizarea prevederilor Pactului și, în special, a dreptului la învățatură.

În anul 1998 a nouăsprezecea Sesiune a Comisiei a fost dedicată problemelor dreptului la învățatură: problemelor de ordin teoretic, consolidărilor în plan normativ și problemelor întru realizarea acestora. În rezultatul acestor discuții au fost determinate patru elemente ale dreptului la învățatură: „nimeni nu poate fi lipsit de a-și realiza dreptul la învățatură” (conținutul de bază al acestui drept), caracterul obligatoriu al învățământului elementar (primar), libera alegere a formei de învățământ, respectarea drepturilor minorităților naționale și lingvistice. Comisia a definit trei tipuri de obligațiilor de drept ale statelor-participante: în primul rând, obligațiile generale, care trebuie să fie realizate necondiționat (potrivit terminologiei actuale – „componentul negativ” al dreptului la învățatură). În cel de-al doilea rând, acesta este un minim obligatoriu în scopul susținerii financiare a dreptului la învățatură (după cum am menționat anterior, sunt acele obligații ale statelor-participante, care sunt fundamentale și care trebuie a fi asigurate în termen rezonabil). La aceasta trebuie de adăugat și factorul variabil – ceea ce înseamnă necesitatea îmbunătățirii continue a sistemului de învățământ întru atingerea scopurilor propuse și rezolvarea problemelor participanților în domeniul învățământului.

Această construcție doar confirmă acele particularități ale dreptului la învățatură, care sunt evidențiate în capitolul doi al acestei lucrări. Complexitatea combinării componentului „negativ” și a celui „pozitiv” în domeniul dreptului la învățatură în Pact este soluționată prin evidențierea simultană a unui șir de aspecte. Acest domeniu a învățământului fiind un domeniu în care statul nu poate să se implice din considerentul prezenței la individ a dreptului la învățatură, este un domeniu în care statul se poate implica doar în stricta conformitate cu obligațiile ce-i revin în domeniul respectiv și, în sfârșit, este un domeniu de relații sociale în care statul se poate implica în cazul existenței resurselor materiale.

În Pact¹, pentru prima dată, a apărut formula „prin educație orice persoană trebuie să devină capabilă de a juca un rol util într-o societate liberă” care a confirmat normativ, că dreptul la învățământ trebuie să îmbine interesele tuturor participanților la procesul educațional. Pactul internațional cu

---

¹ Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice din 16.12.1966 și protocoalele sale facultative. *Tratate internaționale, 1998, volumul 1, pag 30.* (În vigoare pentru Republica Moldova din 26.04.1993)

privire la drepturile economice, sociale și culturale reprezintă un document internațional de bază care reglementează dreptul la învățatură și în el și-au găsit reflectarea practic toate particularitățile și principiile lui.

Declarația Universală a Drepturilor Omului și Pactul Internațional cu privire la Drepturile Economice, Sociale și Culturale au consolidat prin acte normative sistemul complex al relațiilor între om, stat și societate în domeniul învățămîntului, bazat pe natura juridică a dreptului la învățatură – pe principiile și particularitățile ce le unește. La aceste acte a aderat o bună parte a țărilor lumii, și din acest considerent putem spune că aceste principii ale dreptului la învățatură, ce sunt supuse studierii, au devenit standarde recunoscute, care și-au găsit dezvoltarea și în alte documente internaționale.

Printre documentele ONU, care reglementează dreptul la învățatură putem de asemenea evidenția:

- a) Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială din anul 1965¹, în articolul 5 prevede obligația statelor-participante „să garanteze dreptul fiecăruia la egalitate în fața legii fără deosebire de rasă, culoare, origine națională sau etnică” la realizarea dreptului la învățămînt și formarea profesională;
- b) Declarația privind dreptul la dezvoltare din anul 1986, articolul 1 al cărei prevede obligația statului de a crea condiții pentru realizarea drepturilor fiecărei persoane de a participa la dezvoltarea economică, culturală și politică, fapt care este dificil de realizat în lipsa unui nivel corespunzător de dezvoltare a sistemului de învățămînt. Această Declarație stabilește obligația statului de a asigura tuturor accesul egal la educație;
- c) Convenția cu privire la drepturile copilului din anul 1989², articolul 28 al cărei stipulează, pe lîngă obligațiile prevăzute în Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, că, statele-participante vor avea obligația de a pune la dispoziția copiilor și de a permite accesul acestora la informarea și orientarea școlară și profesională cît și de a lua măsuri pentru încurajarea frecventării cu regularitate a școlii și pentru reducerea ratei abandonului școlar. De asemenea Convenția stabilește că statele-participante vor lua toate măsurile corespunzătoare pentru a asigura aplicarea măsurilor de disciplină școlară într-un mod compatibil cu demnitatea copilului ca ființă umană, și de această dată, controlul asupra acestei probleme îi revine statului;
- d) Declarația privind drepturile persoanelor care fac parte din minorități naționale sau etnice, lingvistice și religioase din anul 1992³, articolul 4 al cărei prevede că statele vor lua masurile necesare pentru a asigura persoanelor aparținînd minorităților exercitarea deplină și efectivă a tuturor drepturilor și libertăților fundamentale, fără nici un fel de discriminare și în deplină egalitate în fața legii și să aibă posibilități adecvate pentru a învăța limba maternă sau a se instrui în limba maternă. De asemenea, statele vor lua, atunci cînd este cazul, măsuri în domeniul învățămîntului pentru a încuraja cunoașterea istoriei, tradițiilor, limbii și culturii minorităților existente pe teritoriul lor;
- e) Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități din anul 2006⁴, articolul 24 al cărei prevede că statele-participante au obligația să asigure un astfel de sistem de învățămînt adaptat necesităților persoanelor cu dizabilități („un sistem de învățămînt incluziv”), și să garanteze interzicerea discriminărilor în ce privește accesul la învățatură, asigurînd instruirea persoanelor, în special, a copiilor orbi, surzi sau au ambele deficiențe, oferită în limbajul corespunzător, în modalitățile și mijloacele de comunicare individualizate;
- f) Declarația cu privire la învățămînt și pregătirea în domeniul învățămîntului din anul 2011⁵ în care sunt prevăzute obligațiile și recomandările pentru state, instituții de învățămînt, instituții ale societății civile, sectorul particular, persoane cu funcții de răspundere cît și pentru organizații de drept național în domeniul extinderii cunoștințelor despre drepturile omului.

---

¹ Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială din 21.12.1965. *Tratate internaționale, 1998, volumul 1, pag. 77 (În vigoare pentru Republica Moldova din 25.02.1993).*

² Convenția Internațională cu privire la drepturile copilului din 20.11.1989. *Tratate internaționale, 1998, volumul 1, pag. 51 (În vigoare pentru Republica Moldova din 25.02.1993)*

³ Convenția-cadru privind apărarea minorităților naționale din 18.04.1995. *Tratate internaționale, 2001, volumul 26, pag. 93 (În vigoare pentru Republica Moldova din 01.02.1995).*

⁴ Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități din anul 2006 ratificată prin LEGE Nr. 166 din 09.07.2010 pentru ratificarea Convenției Organizației Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu dizabilități. Publicat: 23.07.2010 în Monitorul Oficial Nr. 126-128, art Nr : 428

⁵ <http://cpescmdlib.blogspot.com/2012/10/coe-intrari-noi-culegere-de-acte.html>

Pe lângă cele menționate, dispoziții similare privind obligațiile statului în domeniul învățământului sunt consfințite practic în toate documentele Organizației Națiunilor Unite, care reglementează statutul de drept al oamenilor, ce au nevoie de o protecție deosebită, la fel ca interzicerea discriminării. Printre aceste documente se numără și Convenția privind statutul apatrizilor din 1954, Declarația privind dreptul persoanelor cu retard mintal din 1971, Convenția internațională de apărare a drepturilor muncitorilor-migranți și a membrilor familiei lor din 1990 și altele.

Convenția Americană a drepturilor omului¹ acordă posibilitatea protecției judiciare a principiilor accesului egal la învățământ, a liberei alegeri a învățământului și a cerințelor individului față de stat în domeniul învățământului – și anume a principiului participării statului la procesul de învățământ.

Carta Africană a drepturilor omului și popoarelor din 1981², comparativ cu alte documente americane și europene de acest gen, conținea dispoziția despre dreptul la învățătură, însă aceasta era doar una: «fiecare om are dreptul la învățătură». Analizând textul Cartei și a Protocolului privind înființarea Curții Africane de apărare a drepturilor omului și a popoarelor din 1998, putem deduce că Curtea apără dreptul omului la învățământ, însă interpretarea acestei formulări generale îi revine Curții – iar singura obligație a statului în domeniul învățământului și anume «dezvoltarea și apărarea valorilor morale și de tradiție, recunoscute de societate», evident că nu pot fi apărute în cadrul dezbaterilor judiciare privind încălcarea dreptului subiectiv.

De aici putem deduce că standardele constituționale a dreptului omului la învățătură reprezintă continuarea logică a celor internaționale.

---

¹ Convenția americană referitoare la drepturile omului adoptată la 22 noiembrie 1969, la San José, în Costa Rica.

² Carta Africană a Drepturilor Omului și ale Popoarelor a fost adoptată, la Nairobi (Kenya), la 26 iunie 1981 intrată în vigoare la data de 21 octombrie 1986.